

– підвищення привабливості сільського способу життя, зокрема праці в селі, а також сільської місцевості в цілому;

– наближення якості проживання в селі до рівня міського;

– створення рівних умов для розвитку та реалізації особистості в сільській і міській місцевості;

впровадження системи переваг проживання в селі: матеріальних, духовних, побутових та ін.

IV. Висновки. Реалізація ідеологічної політики розвитку сільських територій можлива виключно за умови тісної взаємодії влади, громадськості та бізнесу на всіх її етапах, починаючи від стадії планування і закінчуючи аналізом наслідків впровадження конкретних положень.

In the article grounded a necessity of development of public ideological policy is in relation to development of village and rural territories. The elements of pursuing such policy are offered.

Сус Т.Й.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЦЕНТРІВ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Запропоновано організаційно-економічну модель формування центру економічної активності. Визначено систему показників для вироблення стратегії місцевого економічного розвитку. Обґрунтовано важливу роль центру економічної активності в сталому розвитку сільських територій регіону.

Ключові слова: центр економічної активності, аграрний сектор.

I. Вступ. Проблеми успішного реформування аграрного сектору та соціально-економічного розвитку регіонів тісно пов'язані з проведенням адміністративно-територіальної реформи. Досвід зарубіжних країн, зокрема, Польщі показав, що успішне проведення адміністративно-територіальної реформи дозволило істотно покращити темпи соціально-економічного розвитку нових територіальних утворень, причому без збільшення фінансування апарату управління. Змістом нової державної політики в Україні мають стати партнерські відносини між державою та органами місцевого самоврядування з метою перетворення України в державу комфортного і безпечного проживання її громадян, забезпечення сталого розвитку сільських територіальних громад, вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів. Невизначеність в стратегіях розвитку аграрного сектору економіки та проведення адміністративно-територіальної реформи негативно впливають на розвиток сільських територій. Згідно даних Міністерства аграрної

політики України протягом 2000–2005 рр. у селах закрито 316 шкіл, більше 2 тисяч дитячих садочків, стільки ж закладів культури і 475 дільничних лікарень. Щорічно в Україні зникає близько 50 сіл, а сільське населення скорочується більш, ніж на 150 тисяч осіб [1].

Проблеми сталого розвитку сільських територій, адміністративно-територіальної реформи є об'єктами активних наукових досліджень, зокрема вони розглядалися на VII річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. Серед найвагоміших здобутків українських вчених з цих питань слід відзначити праці П.Т. Саблука [2], О.М. Онищенко, В.В.Юрчишина [3], П.І. Гайдучького [4], І.В.Прокопи [5], В.М. Нелепа [6], М.Ф.Кропивки [7].

Однак регіональні аспекти адміністративно-територіальної реформи західних областей України, зокрема Прикарпаття, де чисельність сільського населення переважає міське є мало вивченими, що і зумовило дане дослідження.

II. Постановка завдання. Науково-практичне обґрунтування регіональної стратегії сталого розвитку сільських територіальних громад в умовах працездатності та низької землезабезпеченості є одним з найважливіших напрямів реалізації економічної політики на селі. Мета даного дослідження розглянути регіональні особливості адміністративно-територіальної реформи, зокрема формування центрів економічної активності з метою створення сприятливих умов для сталого розвитку сільських територіальних громад.

III. Результати. Виходячи з особливостей соціально-економічного розвитку кожного регіону, обумовлених наявним природно-ресурсним та людським потенціалом, виробничою спеціалізацією, системою розселення, можна стверджувати, що кожному регіону притаманні свої особливості, які вимагають індивідуального підходу до розробки стратегії економічного розвитку.

При розробці організаційної моделі формування центрів економічної активності шляхом проведення адміністративно-територіальної реформи, ми виходимо з того, що стратегічними цілями розвитку сільських територіальних громад та утвореного на їх базі центру економічної активності є:

- Забезпечення стабільного і збалансованого розвитку сільських територіальних громад на основі ефективного використання сільського соціально-трудового потенціалу.

- Збереження поселенської мережі та створення життєвого середовища сприятливого для формування трудового потенціалу необхідної кількості та якості.

- Утвердження ринкових відносин на селі та створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрній сфері.

- Диверсифікація зайнятості сільських жителів шляхом розвитку несільськогосподарських видів діяльності на селі; оптимізація зайнятості в аграрній сфері; розвиток соціальної сфери.

- Стимулювання розвитку кластерних моделей організації виробництва.

- Підвищення рівня життя сільського населення.

- Надання максимальних повноважень територіальним громадам. Для реалізації моделі формування центру економічної активності, на нашу думку, необхідно ввести доповнення в проєкт Закону України «Про територіальний устрій України» [8], зокрема статтю 92 викласти в такій редакції: «Громада утворюється за умови, якщо в її межах проживає, як правило, не менш як 500 жителів з урахуванням доступності адміністративного центру громади для жителів поселень та поселенських утворень, розташованих у її межах. У виняткових випадках Верховна Рада України може утворити громаду і меншою чисельністю населення».

Статтю 23 викласти в такій редакції:

1. Рішення про віднесення поселенських утворень до категорії сіл та центрів еконо-

мічної активності, встановлення та зміни меж сіл та центрів економічної активності приймають Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна обласна рада, районна рада, рада міста-регіону.

2. Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласна рада приймають рішення з питань, зазначених у частині першій цієї статті, за власною ініціативою або за пропозиціями рад громад, які утворюють відповідне об'єднання.

3. У рішенні про віднесення поселенського утворення до категорії сіл чи центру економічної активності встановлюються межі відповідного села або центру економічної активності.

4. Добровільне об'єднання сільських територіальних громад, до якого входить селище міського типу або місто районного підпорядкування при загальній чисельності не менше 10 000 жителів, населення якого забезпечується робочими місцями, послугами в обсязі визначеному для громади та даного об'єднання, надається статус центру економічної активності.

5. Центр економічної активності входить до складу району, в межах якого він знаходиться.

Реалізація такого підходу до адміністративно-територіальної реформи дасть змогу: забезпечити спадкоємність виконавчої і законодавчої влади в регіональній політиці сталого розвитку сільських територіальних громад; оптимізувати місцеві та регіональні економічні інтереси з загальнодержавними; враховуючи історичний досвід розвитку сільських територіальних громад регіону сформулювати економічні та соціальні пріоритети розвитку центрів економічної активності, основу яких складають потреби сільських жителів щодо формування життєвого середовища, яке б по своїх параметрах відповідало міському. На основі вищесказаного, модель формування центру економічної активності має наступний вигляд (див. рисі). На сьогоднішній день в основному створено правову базу для реалізації функцій органів місцевого самоврядування в економічній сфері, надано певні гарантії їх фінансової самостійності. Це, насамперед, встановлені Конституцією України правові та фінансові засади місцевого самоврядування, а також захист законом права комунальної власності на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів.

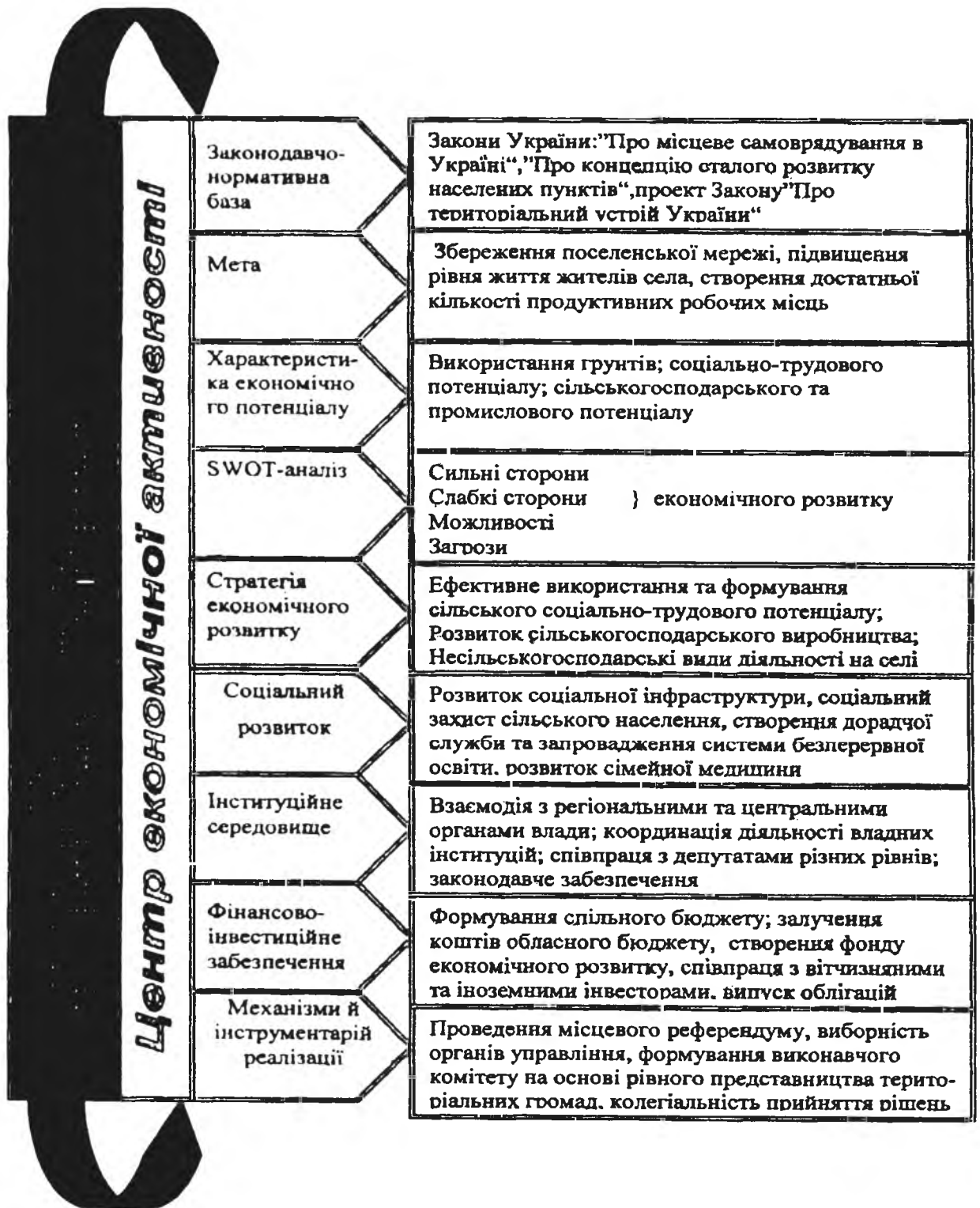

Рис. 1. Організаційно-економічна модель формування центру економічної активності

Конституція закріплює обов'язки держави фінансувати здійснення делегованих повноважень органів місцевого самоврядування та компенсувати їх витрати, що виникли внаслідок рішень органів державної влади і

попередньо незабезпечені відповідними фінансовими ресурсами.

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні»[9] заборонено втручання державних органів у процес складання, зат-

вирдження і виконання місцевих бюджетів, а також у випадках, передбачених законодавством.

Держава зобов'язана фінансово підтримувати місцеве самоврядування, брати участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснювати контроль за законним, доцільним і ефективним витрачанням коштів та належним їх обліком, гарантувати органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб.

Відповідно до Конституції України та Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» місцевим радам надано досить широкі повноваження щодо соціально-економічного розвитку території, формування місцевих бюджетів, управління комунальною власністю.

Статтею 27 даного Закону, зокрема, передбачені:

1. Підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання, подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм.

2. Забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів.

3. Забезпечення складання балансів фінансових, трудових ресурсів, грошових доходів і видатків, необхідних для управління соціально-економічним і культурним розвитком відповідної території, а також визначення потреби у місцевих будівельних матеріалах, паливі.

4. Попередній розгляд планів використання природних ресурсів місцевого значення на відповідній території, пропозицій щодо розміщення, спеціалізації та розвитку підприємств і організацій незалежно від форми власності, внесення у разі потреби до відповідних органів виконавчої влади пропозицій з цих питань.

Основною метою створення центру економічної активності є підвищення рівня життя сільських жителів шляхом забезпечення продуктивної зайнятості через розвиток не-сільськогосподарських видів діяльності, впровадження передових технологій в сільське господарство, розвиток підприємництва на селі. Крім цього, створення достатньої кількості високопродуктивних робочих місць

дозволить зберегти поселенську мережу, покращити якість життя сільських жителів: наблизити її до рівня міських, сприятиме соціально-економічному розвитку регіону.

Кожна територіальна громада має лише її притаманні місцеві умови, які можуть допомагати або заважати її економічному розвитку. Ці місцеві риси є тим підґрунтям, на якому можна створити стратегію місцевого економічного розвитку. Для розбудови конкурентоспроможності кожна громада, її органи місцевого самоврядування мають знати свої сильні сторони, слабкості, існуючі можливості і загрози і на цій основі розробляти стратегію економічного розвитку.

Успіх економічного розвитку центру економічної активності залежить від колективних зусиль та співпраці державних органів управління, підприємницьких структур та громадських організацій. Формування такого партнерства є важливою, часто важкою справою, оскільки зацікавлені сторони повинні дійти згоди щодо цілей та стратегії економічного розвитку.

Існує багато можливостей для того, щоб сільські територіальні громади співпрацювали одна з одною в інтересах розвитку своїх економік. Це сприяє конкурентоспроможності усієї регіональної економіки, приносячи користь як підприємцям, так і конкретній громаді. Наприклад, асоціація органів місцевого самоврядування спільно з обласною державною адміністрацією може представляти інтереси територіальної громади в центральних органах виконавчої та законодавчої влади.

Практика показує, що місцевий економічний розвиток сільських територіальних громад завжди повинен починатись з розробки стратегії.

Процес стратегічного планування соціально-економічного розвитку центру економічної активності передбачає наступні етапи:

1. Постановка задачі та цілей стратегічного планування.

2. Оцінка конкурентоспроможності центру економічної активності.

3. Створення стратегії економічного розвитку.

4. Здійснення стратегії.

5. Аналіз стратегії, коригування відповідно до нових умов економічного розвитку.

Для розробки стратегії на майбутнє дуже важливо вивчити історичний досвід управління територіальними громадами регіону,

основні тенденції їх розвитку в дорадянський і пострадянський періоди, світовий досвід регулювання сталого розвитку сільських територіальних громад. На сучасному етапі в умовах поступового переходу до повного самоврядування та соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад вважаємо, що узагальнення і використання досвіду зарубіжних країн є корисним як із теоретичної, так і практичної точки зору для формування регіональної політики і подальшого розвитку самоврядування на селі.

Цікавим щодо вдосконалення системи місцевого самоврядування є досвід Польщі. Статус місцевого самоврядування закріплено в Польській Конституції. Розділ 5 Конституції Польщі проголошує, що місцеве самоврядування є основною формою організації суспільного життя на місцях, а право власності та інші майнові права, надані одиниці місцевого самоврядування належать місцевій громаді.

В Польщі проведено адміністративну реформу, згідно якої утворено 16 воєводств (замість 49); 308 повітів (замість районів); майже 2,5 тис. гмін [10,32]. У віданні гмін знаходяться початкові школи, заклади охорони здоров'я, які знаходяться на її території, частина дорожньо-транспортного господарства, комплекс комунальних послуг. Повіти відповідають за функціонування середніх навчальних закладів, установ культури, соцзахисту, служби зайнятості, охорони навколишнього середовища, земельного господарства. Воєводства здійснюють регіональну політику з метою підвищення рівня життя населення регіону.

Характеристику економічного розвитку центру економічної активності (див. рис. 2) необхідно давати з позиції:

1. Використання ґрунтів, як одного з основних факторів сільськогосподарського виробництва.

2. Використання соціально-трудоного потенціалу – основного фактору економічного зростання.

3. Використання сільськогосподарського і промислового потенціалу. Характеристика використання ґрунтів в кожному населеному пункті, який входить до центру економічної активності, дозволить розробити стратегію сільськогосподарського виробництва з одночасною оптимізацією зайнятості в даному секторі економіки.

Важливим елементом створення стратегічного плану розвитку центру економічної

активності є аналіз використання сільськогосподарського та промислового потенціалу, розвитку підприємництва та характеристика фінансових установ. Найявністю вільних виробничих площ, характеристика виробничої діяльності промислових підприємств, обсяги випуску продукції, фінансовий стан, чисельність зайнятих є основою для проведення оцінки конкурентоспроможності даного сектора економіки.

Важливою є характеристика соціально-трудоного потенціалу з позицій:

1) Демографічних:

- чисельність населення;
- природний приріст (скорочення);
- міграційні процеси;
- чисельність населення в працездатному віці.

2) Зайнятості:

- чисельність зайнятих в економіці регіону;
- чисельність зайнятих в ОСГ;
- дані про безробітних;
- чисельність економічно активних та неактивних.

3) Освітньо-кваліфікаційного рівня:

- зайнятих;
- безробітних;
- економічно неактивних.

4) Наявності робочих місць в організаціях, підприємствах, підприємницьких структурах, а також в бюджетній сфері.

Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу дозволяє вирішити багато проблем розвитку територіальних громад, серед яких основними є зайнятість населення та наповнення місцевого бюджету. Вивчення тенденцій розвитку підприємництва, проблем, з якими стикаються підприємці, сприятиме усуненню перешкод на шляху розвитку малого та середнього бізнесу.

На цьому ж етапі слід почати визначення програм та проектів, які:

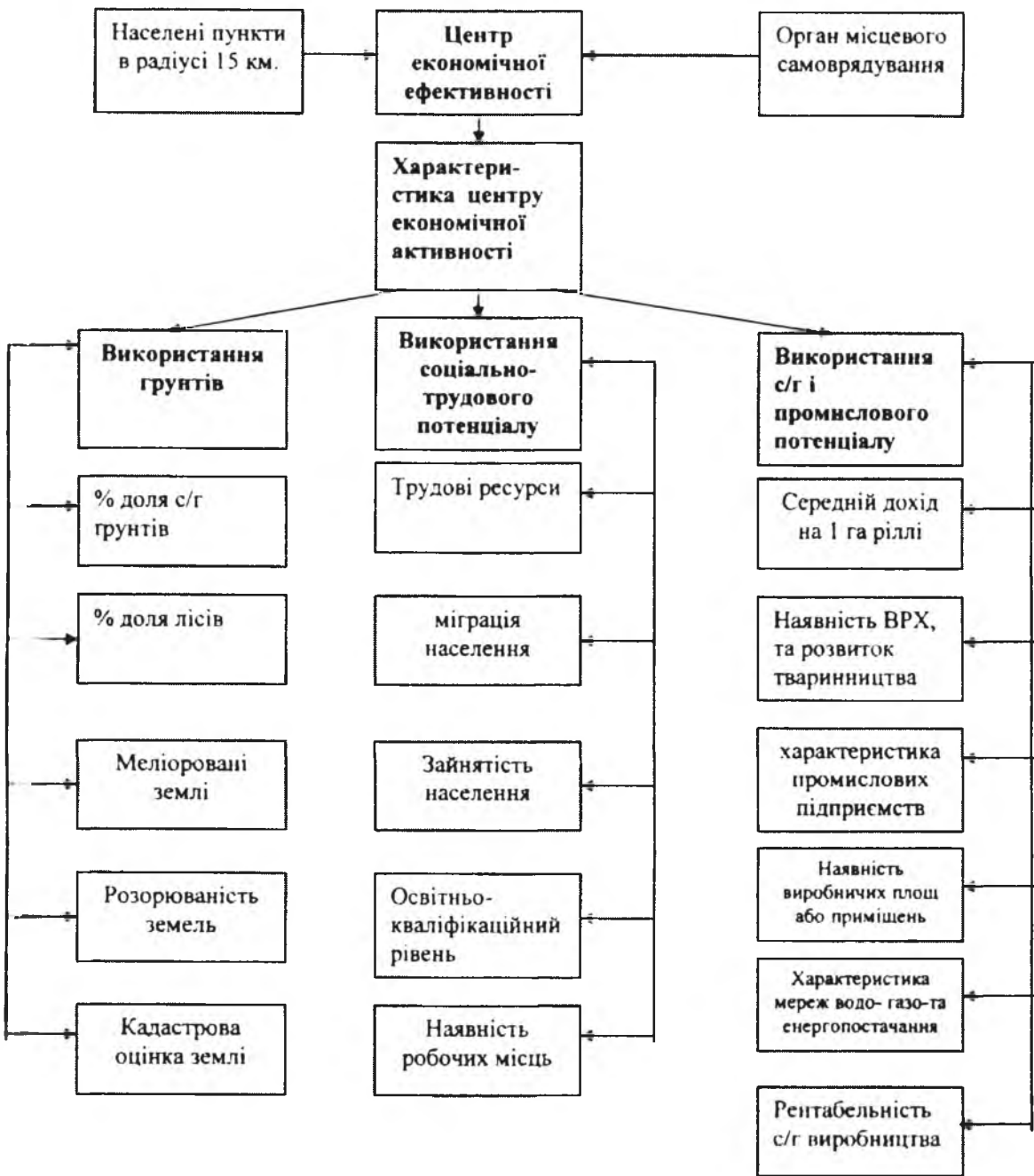
- 1) необхідні;
- 2) можливі.

Серед стратегічних інструментів для аналізу інформації широко використовується SWOT-аналіз. Важливим моментом цього процесу є те, що до уваги беруться всі аспекти.

SWOT-аналіз можна проводити на кількох рівнях:

1) Аналіз економічних умов центру економічної активності з наголосом на сильних та слабких сторонах, можливостях місцевої економіки та загрозах їй.

2) Аналіз економічних умов для розробки стратегії розвитку сільськогосподарсько-

Рис.2 Характеристика центру економічної активності

го виробництва, підприємництва, промислового виробництва.

3) Аналіз економічних умов розвитку територіальних громад, які входять в склад центру економічної активності.

Створення стратегії розвитку центру економічної активності розпочинають з визначення мети та засобів її досягнення. Основною метою стратегії економічного розвитку центру економічної активності є забезпечення рівня життя сільських жителів на рівні міських та неухильного його підвищення.

Засобами досягнення мети є ефективне використання сільського соціально-трудового потенціалу шляхом забезпечення продуктивної зайнятості, розвитку підприємництва та несільськогосподарських видів діяльності на селі.

Вигоди за умови досягнення успіху будуть значними. Крім безпосередньої зайнятості, зростання податкової бази та економічного розвитку, місцеві громади отримують вигоди у вигляді підвищення кваліфікації місцевої робочої сили, зростання рівня життя, поліпшення можливостей для малого та середнього

бізнесу, розвитку соціальної інфраструктури.

Стратегію економічного розвитку центру економічної активності доцільно розглядати з позиції:

1) Ефективного використання соціально-трудового потенціалу.

2) Розвитку сільськогосподарського виробництва.

3) Сприяння розвитку несільськогосподарських видів діяльності на селі (див. рис.3).

Груповий розвиток територіальних громад означає, що доходи місцевого економі-

Рис. 3 Стратегія розвитку центру економічної активності

шого розвитку зосереджуються на сприянні та підтримці співробітництва між підприємствами та фірмами, інституційному розвитку та підтримці в цільових промислових секторах. Ці заходи є досить складними і можуть здійснюватися лише після проведення ретельного дослідження. Цільовими є ті сектори, які мають найбільший потенціал для місцевої економіки.

IV. Висновки. Для сільської місцевості – це розвиток аграрного сектору, несільськогосподарські види діяльності. Вдала практика багатьох громад за кордоном свідчить, що головними пріоритетами є стратегія націлена на поліпшення підприємницького клімату, яка підтримує розвиток мікро, малого та середнього бізнесу, фермерства на селі.

Створення кластерів в аграрній сфері дозволить підвищити рентабельність, забезпечить поглиблену переробку сільськогосподарської сировини. На нашу думку, перспективним напрямом є створення кластерів, які б об'єднували сільськогосподарські, переробні та торговельні підприємства.

Реалізація стратегічного плану соціально-економічного розвитку залежить від інституційного середовища, розвитку місцевого самоврядування та готовності територіальних громад до радикальних змін з метою підвищення рівня життя сільського населення. Програмою уряду «Назустріч людям «передбачено кардинальні зміни в державній агрополітиці, що в сукупності з адміністративно-територіальною реформою дозволить забезпечити ефективне використання сільського соціально-трудоного потенціалу шляхом створення нових високопродуктивних робочих місць на селі». Ключову роль в соціально-економічному розвитку сільських терито-

ріальних громад повинні відігравати центри економічної активності.

1. *Л. Ясичук* / стануть села руїнами / Експрес. № 17. – 13–20 жовтня 2005р.
2. *Саблук П. Т.* Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С.4–12.
3. *Опищенко О. М., Юрчишин В. В.* Концептуальні проблеми майбутнього українського села і селянства // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 24–29.
4. *Гайдуцький П. І.* Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 43–48.
5. *Прокопа І. В.* Соціальні аспекти розвитку сільських територій // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 48–51.
5. *Нелеп В. М.* Реформування адміністративно-територіального устрою і створення системи місцевого самоврядування в Польщі та Франції // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 56–58.
7. *Кропивко М. Ф.* Організація державного і самоврядного управління розвитком сільських територій // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 60–62.
8. Проект Закону України «Про територіальний устрій України». / спецвипуск «Галичини», – 19 травня 2005 р.
9. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»: 36. Норм.-прав. актів з місцевого самоврядування. Оф. вид. Івано-Франківської обласної ради та облдержадміністрації. – 2002. – № 3.
10. *Ищенко О. М.* Місцеве самоврядування: світовий досвід та особливості української моделі. – К., 2003. – 602 с.
11. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» // Інфодиск: Законодавство України. – Комп'ютерна бібліотека. – К. 2004.

The organization-economic model formation of the centres economic active. The model of the organization-economic of the centre economic active is suggested. The systems of assessment for production of strategy local economic development are defined. The leading role of the centre of economic active in stabilization development of the rural territory for region is analysed.